

Rozmieszczenie i liczebność wybranych gatunków ptaków w Tatrzańskim Parku Narodowym w latach 1992–1995

Włodzimierz Cichocki

Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chalubińskiego w Zakopanem, ul. Krupówki 10, 34–500 Zakopane

W 1992 roku została opublikowana praca Głowacińskiego i Profusa (1992) omawiająca strukturę i wysokościowe rozmieszczenie lęgowych zespołów ptaków w Tatrzańskim Parku Narodowym. W pracy tej autorzy podali również szacunkowe liczby rewirów zajętych przez najliczniejsze i średnioliczne gatunki ptaków. Dotychczas poza pluszczem *Cinclus cinclus* L. i pliszką górską *Motacilla cinerea* Tunst. (Cichocki, Mielczarek 1993) nie przeprowadzono na terenie TPN liczeń dotyczących poszczególnych gatunków ptaków. Od 1992 roku prowadzono liczenia w różnych latach różnych gatunków ptaków w celu zweryfikowania poprawności szacunków dokonanych przez Głowacińskiego i Profusa dla płochacza halnego *Prunella collaris* (Scop.) oraz w celu określenia rzeczywistej liczebności niektórych nielicznych w Tatrach, a charakterystycznych dla nich gatunków ptaków. Liczeniami objęto także krzyżówkę *Anas platyrhynchos* L., ze względu na to, że jest to dopiero od niedawna stały mieszkaniec tatrzańskich stawów i można na bieżąco śledzić rozwój tatrzańskiej populacji tego gatunku.

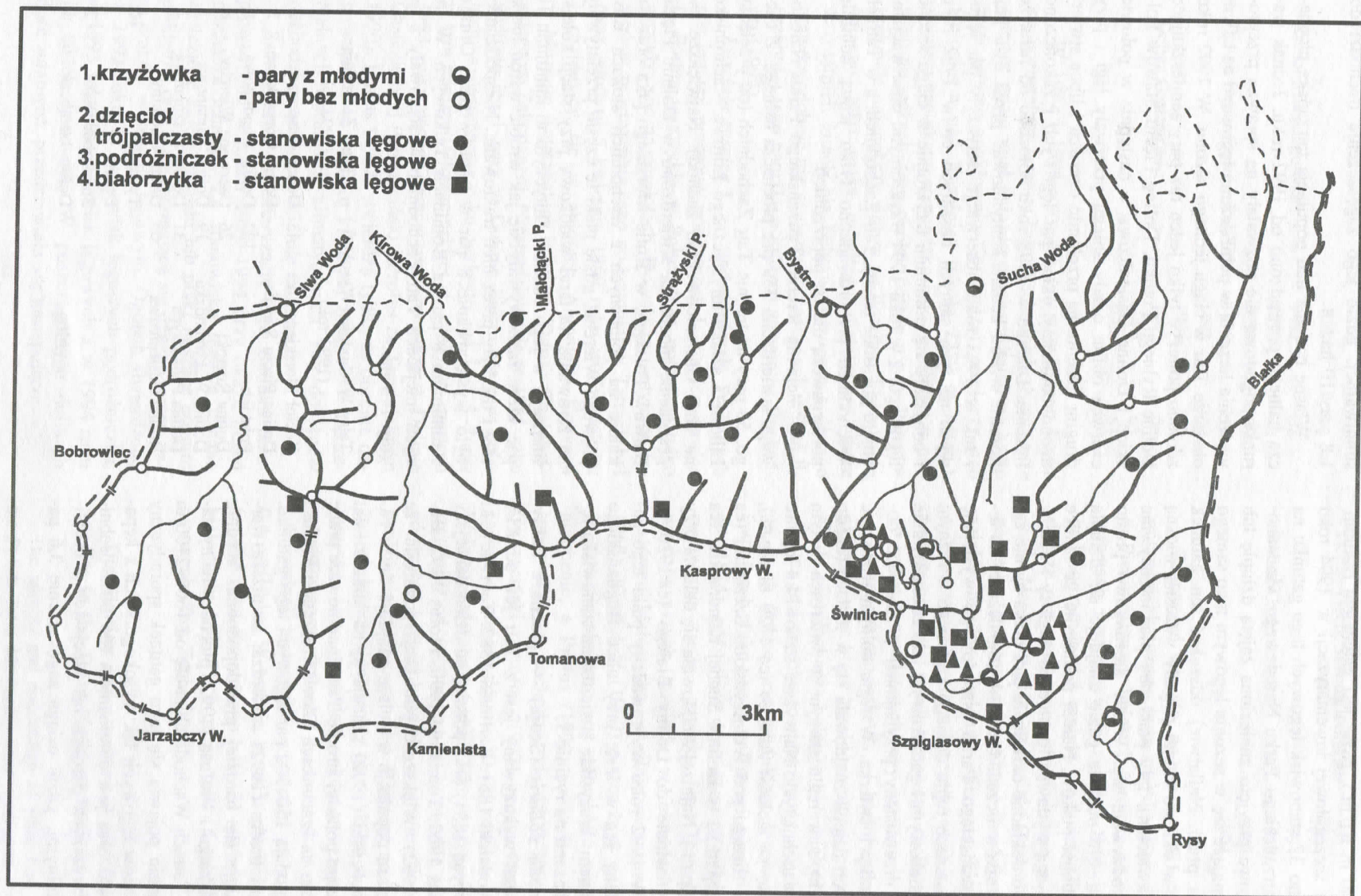
Anas platyrhynchos L. — krzyżówka. Pierwsze doniesienia o lęgach tej kaczki w Tatrach pochodzą z XIX w. i dotyczą lęgów na Smreczyńskim Stawie oraz na Stawkach Toporowych (Wodzicki 1851, Karliński 1882). Inni dziewiętnastowieczni autorzy nie wymieniają jej jako gatunku lęgowego na tym terenie. Również w XX w. aż do 1983 roku brak jest wiadomości o lęgach w Tatrach tego gatunku. W 1983 roku po raz pierwszy stwierdzono lęgi krzyżówki na stawkach koło Morskiego Oka oraz na Przednim Stawie w Dolinie Pięciu Stawów Polskich (Cichocki 1986). Od 1983 roku populacja krzyżówki zajęła praktycznie wszystkie nadające się do lęgów miejsca na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. W latach 1992–1995 w okresie lęgowym przeprowadzono szczegółową inwentaryzację stanowisk lęgowych tego gatunku. Za stanowisko lęgowe uznano znalezione zajęte gniazdo lub stale trzymającą się danego terenu parę ptaków w sezonie lęgowym. Aktualnie na tym terenie spotykamy ustabilizowaną populację liczącą w 1992 roku 8 par lęgowych; w 1993 roku 11 par lęgowych; w 1994 roku 9 par; w 1995 roku 9 par. Zaznaczyć należy, że nie wszystkim parom przystępującym do lęgów udaje się wyprowadzić

młode. Stosunkowo duży odsetek gniazd, dochodzący do 70%, jest niszczone przez zmienne i niekorzystne warunki pogodowe lub przez drapieżniki, a nawet przez ludzi. Przez penetrujących ludzi zostało zniszczone w 1993 roku gniazdo nad Toporowym Stawkiem Niżnim. Trzeba również podkreślić, że tatrzańska populacja krzyżówki może przetrwać tylko dzięki bardzo intensywnemu dokarmianiu ptaków przez turystów. Zjawisko to powoduje, że udaje się odchowić kaczkom aż do 8 piskląt w lęgu, jak na przykład w 1993 roku na Czarnym Stawie Gąsienicowym. Równocześnie dokarmianie powoduje szybki proces eutrofizacji wysoko położonych oligotroficznymi jezior tatrzańskich.

1992	8 par	w tym:	4 pary z młodymi	(5,4,4,3)
1993	11 par		5 " "	(8,6,5,5,4)
1994	9 par		4 " "	(6,5,4,3)
1995	9 par		4 " "	(5,5,4,4)

Najwyższym miejscem lęgowym krzyżówki jest Zadni Staw w Dolinie Pięciu Stawów Polskich (1890 m n.p.m.) w 1993 roku, a najniższym jest położony w dolnym reglu śródleśny Toporowy Niżni Staw (1089 m n.p.m.). Stanowiska lęgowe tego gatunku w 1993 roku pokazuje rycina 1.

Picooides tridactylus L. — dzięcioł trójpalczasty. W Tatrach występuje podgatunek *P. tridactylus alpinus* C.L. Brehm będący reliktem polodowcowym w Europie Środkowej. W Polsce nieliczne pary należące do tego podgatunku występują w Karpatach od Beskidu Śląskiego po Bieszczady. O jego liczebności wiemy jedynie, że częściej jest spotykany w Tatrach i Gorcach. Ogółem brak dokładnych danych ilościowych i stąd biorą się zupełnie różne szacunki liczebności tego gatunku. Stan liczebny całej polskiej populacji oceniono na 200 par lęgowych (Wasilewski 1992), a równocześnie Cierlik (1992) dla samej Małopolski ocenia jego liczebność na 400–600 par. Choć w skali kraju stwierdzono spadek liczebności dzięcioła trójpalczastego (Tomiałojć 1990) to takiej tendencji nie wykazano w Małopolsce. Jedyne dane ilościowe dla Tatr podawał Wasilewski (1969), który latem 1968 roku spotkał ogółem 31 osobników tego gatunku żerujących w różnych miejscach Tatr na świeżych wiatrołomach po bardzo silnym halnym z maja tego roku. Głowaciński i Profus (1992) szacu-

Ryc. 1. Występowanie na terenie Tatrzańskiego parku Narodowego krzyżówki *Anas platyrhynchos* L. w 1993 roku; dzięcioła trójpalczastego *Picoides tridactylus alpinus* C.L. Brehm w 1994 roku; podróżniczka *Luscinia svecica svecica* L. w 1993 roku oraz białorzotki *Oenanthe aenathe* L. w 1993 roku

ją jego liczebność na 20–50 par lęgowych, a jako miejsce występowania podają świerczynę górnoreglową (1300–1400 m n.p.m.), gdzie jest gatunkiem rzadkim. W trakcie szczegółowej inwentaryzacji w 1994 roku stwierdzono 37 stanowisk lęgowych tego gatunku na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Za stanowisko lęgowe przyjęto znaną zajętą dziuplę lub stale trzymającą się w sezonie lęgowym tego samego terytorium ptaki. Najłatwiej odszukać ten gatunek w terenie w okresie ładnej pogody wczesną wiosną (marzec, kwiecień), gdy ptaki obu płci intensywnie bębnią i odzywają się. Wtedy stosunkowo prosto można określić miejsce gdzie znajduje się dziupla oraz liczebność ptaków. Należy podkreślić, że samice i samce mogą wydawać identyczne odgłosy i należy starać się o dokładne określenie płci ptaka by nie zawyżyć wyników liczeń. Dzięcioł trójpalczasty na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego występuje w drzewostanach regla dolnego i górnego o różnym składzie wiekowym i gatunkowym, ale zdecydowanie preferuje drzewostany przynajmniej posiadające domieszki jodły i świerka. W reglu dolnym większość znalezionych dziupli znajdowała się w jodłach (często uschniętych), a w reglu górnym w świerkach w tym również w uschniętych. Najwyższe stanowiska lęgowe stwierdzono na stokach Żabiego (ca 1520 m n.p.m.), w Dolinie Roztoki pod Wołoszyńskimi Szczotami (ca 1500 m n.p.m.) i w Dolinie Suchej Kondrackiej (ca 1450 m n.p.m.). Najniżej znajdowała się dziupla przy łące przy wlocie do Doliny Białego (ca 920 m n.p.m.). W 1992 roku wyprowadziły ptaki tego gatunku udany lęg w lesie przy ulicy Bogdańskiego w Zakopanem. Wszystkie stwierdzone stanowiska lęgowe pokazano na rycinie 1.

***Prunella collaris* (Scop.) — płochacz halny.**

Gatunek ten wykazywany jest z Tatr już od XIX wieku (Wodzicki 1851, Karliński 1882, Taczanowski 1882, Kocyan 1884) oraz później po dzień dzisiejszy (np. Ferens 1962, Tomiałojć 1990, Profus 1992, Bocheński 1992). Większość publikacji podkreśla, że najliczniejsza populacja w Polsce znajduje się w Tatrach. Bocheński (1992) szacuje ją na kilkadziesiąt do stu par po polskiej stronie Tatr. Inne nowsze prace opierają się na szacunkach Głowacińskiego i Profusa (1992) i podają 150–300 par lęgowych tego gatunku. Przy czym Profus (1992) stwierdza, że niższa wartość wydaje się bardziej prawdopodobna. Według Głowacińskiego i Profusa (1992) płochacz halny zasiedla w Tatrach Wschodnich strefę od 1600–2100 m n.p.m., gdzie pojawia się jako gatunek sporadyczny wśród ptaków lęgowych łąk wysokogórskich z kępami kosówki oraz jest dominantem (do 50% osobnikami skalnymi, gdzie osiąga zagęszczenie 3,6 pa-

ry/10 ha i dominuje także w zespole ptaków lęgowych odsłoniętych skał i rumoszu skalnego w strefie subniwalnej, gdzie jego zagęszczenie dochodzi do 1,8 pary/10 ha.

Własne badania nad populacją tatrzańską płochacza halnego prowadzono od 1992 roku. Jednak warunki pogodowe nie pozwalały na sprawne przeprowadzenia liczenia w pełni sezonu lęgowego na całym obszarze Tatr w ciągu jednego sezonu. W 1992 roku zdołano policzyć tylko jeden raz pary zamieszkujące Dolinę Rybiego Potoku, Dolinę Pięciu Stawów Polskich i Dolinę Gąsienicową, a następnie w połowie czerwca obfite opady śniegu przerwały lęgi i przy drugim liczeniu na przełomie czerwca i lipca stwierdzono odmienny układ par lęgowych i zakończono liczenia. Dlatego w 1993 roku założono od razu, że liczenie trzeba będzie kontynuować przez dwa lata i tak w 1993 roku obserwacje dotyczyły par lęgowych na tych samych obszarach co w 1992 roku i odbywały się minimum trzykrotnie w ciągu sezonu lęgowego, a w roku 1994 trzykrotnymi obserwacjami objęto pozostałe tereny Tatr Zachodnich, a w Tatrach Wschodnich przeprowadzono tylko jedną kontrolę porównawczą dla lat poprzednich.

Ogółem na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego stwierdzono 359 par płochacza halnego. Z czego, 53 pary na terenie Tatr Zachodnich (od przełęczy Liliowe i szlaku turystycznego Liliowe – schronisko na Hali Gąsienicowej na zachód). Największe zagęszczenie płochacza stwierdzono w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, w Kotle Morskiego Oka oraz lokalnie na północnych i wschodnich stokach Kasprowego Wierchu, gdzie ptaki te często przelatywały na zerowanie na taras widokowy przy stacji kolejki linowej i w jego okolice. Dotyczyło to minimum 10 par, które zachowywały się jak wróble wśród turystów i tak były przez nich traktowane. Niespodzianką było występowanie 8 par w okolicy grani Ornaku i minimum 8 par na Kominach Tylkowych. W innych miejscach Tatr Zachodnich występowały z reguły 1–3 par.

Tatry Wschodnie (Wysokie) (1993 rok)		Tatry Zachodnie (1994 rok)	
Kocioł Morskiego Oka	43	Dolina Kasprowa	12
Dolina Pięciu Stawów Polskich	122	Dolina Goryczkowa	3
Dolina Roztoki	26	Dolina Kondratowa	6
Dolina Waksmundzka	19	Czerwone Wierchy	8
Dolina Pańszczyca	31	Dolina Tomanowa	3
Dolina Gąsienicowa	65	Dolina Pyszniańska	2
		Ornak +Kominy	
		Tylkowe	16
		Dolina	
		Starobociańska	2
		Dolina Jarząbcza	1

W trakcie liczeń stwierdzono nieduże wahania liczebności w różne lata na terenie poszczególnych dolin.

	Rok	Liczba par
Kocioł Morskiego Oka	1992	38
	1993	43
	1994	39
Dolina Pięciu Stawów Polskich	1992	111
	1993	122
	1994	117
Dolina Gąsienicowa	1992	59
	1993	65
	1994	63

W 1992 i 1994 roku nie przeprowadzono liczeń na pozostałym terenie Tatr Wschodnich. Najwyższe miejsce gdzie miał gniazdo płochacz halny na badanym terenie znajdowało się poniżej przełęczy pod Chłopkiem nad Kazalnicą (około 2250 m n.p.m.), najniższe napotkano stanowisko lęgowe płochacza halnego na stokach Żaru około 1550 m n.p.m. Prawdopodobnie największy wpływ na liczebność płochacza halnego, jako ptaka osiadłego mają zimy, które w ostatnich latach nie były najostrzejsze i dlatego prawdopodobnie nie zauważono znacznych wahań liczebności tego gatunku o których wspomina Bocheński (1992).

Luscinia svecica L. — podróżniczek. W Tatrach jest lęgowy tundrowy podgatunek *L. svecica svecica* L. Forma ta zwykle w Polsce była notowana tylko sporadycznie na przelotach. Dotychczas jedynym dowodem przebywania tego podgatunku w Tatrach był okaz zdobyty 5 kwietnia 1869 roku w Kościelisku i znajdujący się w zbiorach Antoniego Kocjana w Muzeum Tatrzańskim im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem. Niespodziewanie w 1981 roku wykryto lęg 1 pary w Dolinie Pięciu Stawów Polskich, a następnego roku wykryto już lęgi 5–7 par w tym miejscu (Głowaciński et al. 1983). W czerwcu 1983 śpiewającego samca spotkano także w Dolinie Gąsienicowej (Głowaciński i Profus za Tomiałojciem 1990). Profus (1992) stwierdza tylko, że obecnie obserwuje się tu co roku kilka par oraz, że w ekstremalnych warunkach klimatycznych Tatr do lęgów dochodzi prawdopodobnie nie co roku.

Szczegółową inwentaryzację tego gatunku przeprowadzono w latach 1992–1994 przy okazji liczeń płochacza halnego. Za stanowisko lęgowe uznano znalezione zajęte gniazdo lub ptaki noszące pokarm piskletom oraz stale trzymającą się danego terenu parę ptaków w sezonie lęgowym. Ogółem stwierdzono w 1992 roku 11 stanowisk lęgowych podróżniczka, w 1993 roku 16 stanowisk lęgowych a w 1994 roku 12 takich stanowisk. W poszczególnych dolinach ilość stanowisk przedstawiała się następująco:

	Rok	Ilość stanowisk
Dolina Pięciu Stawów Polskich	1992	7
	1993	11
	1994	8
Dolina Gąsienicowa	1992	4
	1993	5
	1994	4

Zaznaczyć wypada, że już w 1981 roku samica podróżniczka często była spotykana przy schronisku w Pięciu Stawach Polskich żerująca na resztkach po turystach i wykazywała zupełny brak płochliwości podchodząc do 2–3 metrów do ludzi. Obecnie pojedyncze pary zachowują się podobnie w Pięciu Stawach. Natomiast ptaki w Dolinie Gąsienicowej mają pecha bo ich miejsca gniazdowe znajdują się tuż przy szlaku między Zielonym Stawem Gąsienicowym a dolną stacją wyciągu krzeselkowego na Kasprowy i podlegają stałej presji masowego ruchu turystycznego i prac prowadzonych przy wyciągu.

Oenanthe oenanthe L. — białorzytka. Ostatnim gatunkiem, na który zwrócono uwagę przy prowadzeniu liczeń płochacza halnego była białorzytka. Gatunek ten jest szeroko rozmieszczony w całej holarktyce, a w Polsce jest gatunkiem lęgowym na nizinie i w górach. Jako częsty w Tatrach pisał o nim Kocyan (1884), późniejsze dane dotyczą tylko faktu występowania tego gatunku w Tatrach głównie w najwyższych partiach w biotopach skalnych, z którymi białorzytka jest silnie związana (np. Ferens 1962). Tomiałojć (1990) pisze, że u nas w górach w biotopie skalnym jest gatunkiem występującym nielicznie, a Profus (1992) podkreśla, że zasiedla strefę alpejską dochodząc do 1900–2000 m n.p.m. Głowaciński i Profus (1992) podają szacunkową liczebność białorzytki na 30–60 rewirów lęgowych. Wskazują równocześnie na fakt występowania białorzytki już od 1600 m n.p.m. w obrębie łąk wysokogórskich z kępami kosówki w strefie alpejskiej, jako bardzo nielicznego gatunku. Również na wyżej położonych łąkach alpejskich z osuwiskami skalnymi białorzytka jest gatunkiem akcesorycznym. Jedynie w odsłoniętych skałach i rumoszu skalnym w strefie subniwalnej białorzytka występuje w zagęszczeniu 0,4 par/10 ha. W trakcie liczenia płochacza halnego w 1993 roku stwierdzono tylko 21 rewirów lęgowych białorzytki (ryc. 1), z czego tylko 6 znajdowało się na terenie Tatr Zachodnich.

Distribution and numbers of selected bird species in the Tatra National Park in 1992–1995

The number and distribution of some bird species in the Polish Tatra Mountains were studied in the breeding seasons of 1992–1995. The numbers and distribution of the breeding localities or breeding pairs of the mallard (8–10

pairs), the three-toed woodpecker (37 breeding localities), the alpine accentor (359 breeding localities), the bluethroat (11–16 breeding localities), and the wheatear (21 breeding localities) are presented.

Literatura

- Bocheński Z., 1992. Płochacz halny (*Prunella collaris*). W: Głowaciński Z. (red.). Polska czerwona księga zwierząt, PWRiL, Warszawa: 220.
- Cichoński W., 1986. Niektóre gatunki lęgowych ptaków w Tatrzańskim Parku Narodowym. Parki Nar. i Rez. Przyr., 7: 57–62.
- Cichoński W., Mielczarek P., 1993. Rozmieszczenie i liczebność pluszcza *Cinclus cinclus* i pliszki górskiej *Motacilla cinerea* w Tatrzańskim Parku Narodowym. Chrońmy Przyr. Ojcz., 49(1): 54–61.
- Cierlik G., 1992. Dzięcioł trójpalczasty (*Picoides tridactylus*). W: Walasz K., Mielczarek P. (red.). Atlas ptaków lęgowych Małopolski, Biologica Silesiae, Wrocław: 276.
- Ferens B., 1962. Ptaki. W: Szafer W. (red.). Tatrzański Park Narodowy. Wyd. 2. Wyd. pop.-Nauk. ZOP PAN, 21: 389–426.
- Głowaciński Z., Jakubiec Z., Profus P., 1983. Lęgowa populacja podróżniczka *Luscinia s. svecica* L. w Tatrach Polskich. Prz. Zool., 27: 211–217.
- Głowaciński Z., Profus P., 1992. Structure and vertical distribution of the breeding bird communities in the Polish Tatra National Park. Ochr. Przyr., 50, cz. I: 65–94.
- Karliński J., 1882. Wykaz ptaków tatrzańskich na podstawie własnych i obcych spostrzeżeń. Spraw. Kom. Fizjogr., 16: 141–169.
- Kocyan A., 1884. Ptaki spostrzegane po północnej stronie Tatr. Pam. Tow. Tatrzańskiego, 9: 50–70.
- Profus P., 1992. Płochacz halny (*Prunella collaris*). W: Walasz K., Mielczarek P. (red.). Atlas ptaków lęgowych Małopolski, Biologica Silesiae, Wrocław: 310.
- Profus P., 1992a. Podróżniczek (*Luscinia svecica*). W: Walasz K., Mielczarek P. (red.). Atlas ptaków lęgowych Małopolski, Biologica Silesiae, Wrocław: 318.
- Profus P. 1992b. Białorzzytka (*Oenanthe oenanthe*). W: Walasz K., Mielczarek P. (red.). Atlas ptaków lęgowych Małopolski, Biologica Silesiae, Wrocław: 328.
- Wasilewski J., 1969. Dzięcioły na wiatrotomach Tatrzańskiego Parku Narodowego. Chrońmy Przyr. Ojcz., 25(4): 18–23.
- Wasilewski J., 1992. Dzięcioł trójpalczasty (*Picoides tridactylus*). W: Głowaciński Z. (red.). Polska czerwona księga zwierząt, PWRiL, Warszawa: 214.
- Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe. I–II, Kraków.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski — rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa, 462 str.
- Wodzicki K. 1851. Wycieczka ornitologiczna w Tatry i Karpaty Galicyjskie na początku czerwca 1850 roku. Leszno, 100 str.